

Concept- examenprogramma

Praktijkgericht programma vmbo

Economie en Ondernemen

Versie 4

Maart 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Nasra Bakas, Nursan Juresic, Carla Timmermans, Monique Velt, Arjen van Vuren en Marcel Zandee

Namens SLO: Marieke Post-Strijker

Met bijdragen van: Liesbeth Pennewaard en Rob Duijker

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Internet: www.slo.nl

E-mail: vmbo@slo.nl

Inhoudsopgave

Inleiding	4
Doel praktijkgerichte programma's	4
Aansluiting op vervolgonderwijs	4
MBO	4
HAVO	4
Opbouw examenprogramma	5
Toelichting examenprogramma	5
Karakteristiek	6
Examenprogramma	7
Domein A: Praktijkgerichte opdrachten	7
Eindterm 1 – Ontwikkelen van interesses	7
Eindterm 2 – Ontwikkelen van kwaliteiten	7
Domein B: Programmaoverstijgende vaardigheden	8
Eindterm 3 – Sociaal handelen	8
Eindterm 4 – Samenwerken	8
Eindterm 5 – Taalvaardigheden	8
Eindterm 6 – Rekenvaardigheden	8
Eindterm 7 – Digitale vaardigheden	8
Eindterm 8 – Analytische denkvaardigheden	9
Eindterm 9 – Kritische denkvaardigheden	9
Eindterm 10 – Creatieve denkvaardigheden	9
Eindterm 11 – Onderzoeken	9
Domein C: Programmaspecifieke vaardigheden	10
Eindterm 12 – Ontwerpen van een product	10
Eindterm 13 – Maken van een product	10
Eindterm 14 – Adviseren over activiteiten	10
Eindterm 15 – Adviseren over een strategie	11
Eindterm 16 – Adviseren over een proces	11
Eindterm 17 – Organiseren van een activiteit	12

Inleiding

Dit examenprogramma beschrijft de inhoud van het praktijkgerichte programma Economie en Ondernemen voor de gemengde en theoretische leerweg (gl en tl) in het vmbo. Vanaf schooljaar 2024-2025 mogen scholen één of meer praktijkgerichte programma's aanbieden.

Doel praktijkgerichte programma's

Een praktijkgericht programma is erop gericht om leerlingen praktische kennis, vaardigheden en ervaring op te laten doen, binnen en buiten de school. Het streven is om aan te sluiten bij de behoeftes van leerlingen, hun motivatie te bevorderen en realistische beroeps- en opleidingsbeelden te ontwikkelen. Een praktijkgericht programma richt zich op het toepassen van kennis en vaardigheden. Leerlingen voeren in opdracht van externe opdrachtgevers praktijkgerichte opdrachten uit en oefenen programmaoverstijgende vaardigheden. Leerlingen krijgen binnen het programma de kans om kennis te maken met verschillende onderdelen van de arbeidsmarkt, opleidingsmogelijkheden en de samenleving. Zo krijgen ze een indruk van de praktijk, een beeld van vervolgopleidingen en worden ze voorbereid op de keuze voor en overstap naar mbo-4 of het havo.

Aansluiting op vervolgonderwijs

MBO

Een groot deel van de leerlingen stroomt vanuit de gemengde of theoretische leerweg door naar een mbo-4-opleiding. Tijdens de praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers ontdekken en ontwikkelen leerlingen hun interesses en kwaliteiten, doordat zij kennis maken met verschillende werkvelden en mbo-opleidingen. De ontwikkeling van vaardigheden zoals samenwerken, plannen en presenteren, bereidt hen voor op een soepeler overgang naar het mbo, doordat zij meer gestructureerd en zelfstandig werken. Het programmaspecifieke deel richt zich op een zo breed mogelijke oriëntatie binnen de betreffende sectoren, branches of bedrijfstakken en sluit aan bij vaardigheden die kenmerkend zijn voor mbo-opleidingen in die sectoren, branches of bedrijfstakken.

HAVO

Een praktijkgericht programma helpt leerlingen een weloverwogen keuze te maken voor het havo doordat zij ontdekken waar hun interesses en kwaliteiten liggen tijdens praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers. Leerlingen ontwikkelen vaardigheden zoals communiceren, systematisch werken en analytisch denken, die bijdragen aan het zelfstandig probleemoplossend vermogen en hen voorbereiden op een soepeler overgang naar het havo. In het programmaspecifieke deel, waarin zij leren ontwerpen, adviseren en/of

organiseren, ontwikkelen zij vaardigheden die hen ondersteunen tijdens hun vervolg op het havo.

Opbouw examenprogramma

Het examenprogramma bestaat uit drie domeinen. De eerste twee domeinen bevatten eindtermen die voor alle praktijkgerichte programma's gelijk zijn. Het derde domein is programmaspecifiek ingevuld. De domeinen binnen het examenprogramma zijn:

- A. praktijkgerichte opdrachten
- B. programmaoverstijgende vaardigheden
- C. programmaspecifieke vaardigheden

Alle eindtermen hebben dezelfde vorm. Ze bestaan uit drie onderdelen:

Doelzin:	beschrijft de essentie van de vaardigheid	<i>verplichte wettelijke examenstof</i>
Het gaat hierbij om:	verduidelijkt waar het in de doelzin om gaat	<i>verplichte wettelijke examenstof</i>
Te denken valt aan:	illustreert toepassingen van de eindterm	<i>geen verplichte examenstof, geeft inzicht waar het in de eindterm over gaat</i>

Toelichting examenprogramma

Een examenprogramma schrijft eindtermen voor die leerlingen minimaal moeten beheersen. Het examenprogramma van een praktijkgericht programma bestaat uit eindtermen die handelingsgericht in de vorm van vaardigheden beschreven zijn. Om deze vaardigheden te beheersen, wordt verondersteld dat leerlingen over de benodigde kennis beschikken om de handelingen uit te kunnen voeren.

Scholen hebben de ruimte om een vertaling te maken van het examenprogramma naar een onderwijsprogramma met praktijkgerichte opdrachten dat past bij de visie van de school en regio. Bij deze praktijkgerichte opdrachten worden in alle gevallen externe opdrachtgevers (bedrijven, instellingen, overheden en/of vervolgonderwijs) betrokken. In elke praktijkgerichte opdracht komen vaardigheden uit verschillende domeinen van het examenprogramma bij elkaar. In een praktijkgerichte opdracht hoeven niet alle eindtermen behandeld te worden, zolang alle eindtermen maar in het onderwijsprogramma aan de orde komen en worden afgesloten. De school kan gericht kiezen welke eindtermen in welke praktijkgerichte opdrachten aandacht krijgen. Voor de schoolexaminering geldt dat deze zo ingericht is dat leerlingen kunnen aantonen dat ze voldoende beschikken over de beoogde kennis, vaardigheden en ervaring.

Karakteristiek

In het praktijkgerichte programma Economie en Ondernemen (E&O) staat ondernemend handelen centraal. Het programma biedt leerlingen een brede oriëntatie op opleidingen en beroepen in de economische sector. Door het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten komen leerlingen in contact met externe opdrachtgevers die werkzaam zijn binnen de financiële en juridische sector of zich bezighouden met handel, evenementen, marketing en communicatie.

De ontwikkelingen in de maatschappij en de arbeidsmarkt volgen elkaar snel op. In de economische sector heeft de digitalisering de afgelopen jaren een grote impact gehad. Zo zijn er talloze banen verdwenen door de invoering van geautomatiseerde systemen. Daarentegen zijn ook veel nieuwe banen ontstaan of is de vraag naar bepaalde functies gestegen. Door de toename van online bestellingen en bijbehorende retouren moeten bedrijven bijvoorbeeld nadenken over het inrichten van een webshop, het retourbeleid en diverse bedrijfsondersteunende processen. Daarnaast speelt gastvrijheid en klantvriendelijkheid een grote rol in de economische sector. Dit omdat de consument op een eenvoudige manier bedrijven en instellingen kan vergelijken en daar keuzes aan verbindt. Door de toegenomen aandacht voor het milieu is het voor bedrijven van steeds groter belang om duurzaam en verantwoord te ondernemen. Doordat leerlingen kennis maken met de laatste ontwikkelingen krijgen zij een realistisch beeld van de toekomstmogelijkheden op het gebied van opleiding en werk in de economische sector.

De kern van het praktijkgerichte programma E&O is dat leerlingen, rekening houdend met bedrijfsdoelstellingen, producten en diensten ontwerpen en maken, daarover adviseren of deze organiseren. Op deze manier maken leerlingen vanuit een economisch standpunt kennis met verschillende bedrijven en werkvelden, in diverse sectoren. Zo organiseren leerlingen activiteiten voor bedrijven in de non-profit-sector, of maken ze een product voor een groot commercieel bedrijf.

Examenprogramma

Domein A: Praktijkgerichte opdrachten

Eindterm 1 – Ontwikkelen van interesses

Doelzin: De leerling ontwikkelt eigen interesses door middel van ervaringen met externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- oriënteren op de sector, de branche en het werkveld waarin de opdrachtgever werkzaam is;
- beschrijven van producten, diensten en doelgroep van de opdrachtgever;
- inventariseren van taken en functies binnen de organisatie van de opdrachtgever inclusief de bij die functies behorende opleidingen;
- waarderen van ervaringen met externe opdrachtgevers;
- verbanden leggen tussen ervaringen en persoonlijke interesses.

Eindterm 2 – Ontwikkelen van kwaliteiten

Doelzin: De leerling ontwikkelt eigen kwaliteiten door het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten.

Het gaat hierbij om:

- evalueren van proces en resultaat;
- reflecteren op de eigen bijdrage aan proces en resultaat;
- benoemen van de eigen kwaliteiten;
- verbanden leggen tussen de eigen kwaliteiten, vervolgoopleidingen en toekomst op de arbeidsmarkt;
- formuleren van een persoonlijk leerdoel voor verdere ontwikkeling van kwaliteiten.

Domein B: Programmaoverstijgende vaardigheden

Eindterm 3 – Sociaal handelen

Doelzin: De leerling gaat passend om met mensen en situaties tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- inleven in emoties, situaties en belevingswereld van anderen;
- uitdrukken van gedachten, gevoelens en ervaringen;
- afstemmen van handelen op mensen en situaties;
- bijdragen aan een veilig klimaat en een taakgerichte werksfeer.

Eindterm 4 – Samenwerken

Doelzin: De leerling werkt samen aan het realiseren van een gemeenschappelijk doel tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- organiseren van samenwerking;
- voeren van een dialoog;
- ondersteunen van anderen in de samenwerking;
- geven, ontvangen en verwerken van feedback.

Eindterm 5 – Taalvaardigheden

Doelzin: De leerling gebruikt doelgericht taalvaardigheden tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- afstemmen van taal op doel, gesprekspartner en context;
- mondeling en schriftelijk presenteren van zichzelf en het eigen werk.

Eindterm 6 – Rekenvaardigheden

Doelzin: De leerling gebruikt doelgericht rekenvaardigheden tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- uitvoeren van berekeningen in de context;
- interpreteren van grafieken, tabellen en diagrammen.

Eindterm 7 – Digitale vaardigheden

Doelzin: De leerling gebruikt op een verantwoorde manier digitale technologie tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- kiezen van passende hardware en software;
- delen van data, informatie en digitale content met bron- en naamsvermelding;
- beschermen van persoonlijke gegevens en privacy in digitale omgevingen.

Eindterm 8 – Analytische denkvaardigheden

Doelzin: De leerling gebruikt analytische denkvaardigheden om tot een oplossing te komen tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- selecteren, vergelijken en ordenen;
- onderscheiden van hoofd- en bijzaken;
- benoemen van overeenkomsten en verschillen;
- benoemen van oorzaken en gevolgen;
- gebruiken van structuren en schema's.

Eindterm 9 – Kritische denkvaardigheden

Doelzin: De leerling gebruikt kritische denkvaardigheden om tot een oordeel te komen tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- onderscheiden van verschillende perspectieven;
- wegen van betekenissen, belangen, waarden en overtuigingen;
- innemen van een standpunt op basis van informatie en argumenten.

Eindterm 10 – Creatieve denkvaardigheden

Doelzin: De leerling gebruikt creatieve denkvaardigheden om tot nieuwe ideeën te komen tijdens het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- experimenteren met materialen en middelen;
- genereren van inzichten, verbanden en oplossingen;
- gebruiken van technieken die divergerend en convergerend denken ondersteunen.

Eindterm 11 – Onderzoeken

Doelzin: De leerling onderzoekt vraagstukken ten dienste van het uitvoeren van praktijkgerichte opdrachten voor externe opdrachtgevers.

Het gaat hierbij om:

- stellen van een onderzoeksvraag;
- verzamelen van informatie;
- wegen van informatie op betrouwbaarheid en bruikbaarheid;
- beantwoorden van een onderzoeksvraag;
- bepalen van vervolgstappen op basis van een onderzoeksresultaat.

Domein C: Programmaspecifieke vaardigheden

Eindterm 12 – Ontwerpen van een product

Doelzin: De leerling ontwerpt een product dat past bij het bedrijfsconcept.

Het gaat hierbij om:

- genereren van ideeën, rekening houdend met het programma van eisen;
- beoordelen of ideeën passen bij het programma van eisen;
- onderbouwen van de keuze voor één idee;
- omzetten van het gekozen idee naar concept;
- visualiseren van het concept in een ontwerp.

Te denken valt aan:

- *ontwikkelen van een nieuwe snack voor de snackbar;*
- *ontwikkelen van een nieuwe attractie voor een attractiepark.*

Eindterm 13 – Maken van een product

Doelzin: De leerling maakt een product dat past bij het bedrijfsconcept.

Het gaat hierbij om:

- opstellen van een plan van aanpak op basis van een ontwerp;
- verzamelen van duurzame materialen en gereedschappen;
- uitvoeren volgens het plan van aanpak;
- testen en bijstellen van het product op basis van het programma van eisen.

Te denken valt aan:

- *maken van een nieuw product voor een schoolkantine, sportzaak of de voedselbank;*
- *recyclen of upcyclen van bestaande of afgedankte producten tot nieuwe verkoopbare gebruiksvoorwerpen.*

Eindterm 14 – Adviseren over activiteiten

Doelzin: De leerling adviseert over marketing- en communicatieactiviteiten.

Het gaat hierbij om:

- genereren van ideeën op basis van doelstelling en behoeftenonderzoek;
- omzetten van ideeën naar oplossingen op basis van eigen uitgevoerd marktonderzoek, waarbij inhoud en boodschap op elkaar worden afgestemd;
- beoordelen van oplossingen op basis van financiële en organisatorische haalbaarheid;
- presenteren van verschillende oplossingen.

Te denken valt aan:

- *adviseren over de inzet van social media;*
- *adviseren over het ontwerpen van huis-aan-huisdrukwerk, zoals een flyer of een advertentie in een krant;*
- *opstellen van een marketingplan voor een kledingbedrijf.*

Eindterm 15 – Adviseren over een strategie

Doelzin: De leerling adviseert over de verkoopstrategie van een commerciële organisatie.

Het gaat hierbij om:

- genereren van ideeën op basis van doelstelling, behoefteonderzoek en customer journey;
- omzetten van ideeën naar oplossingen;
- beoordelen van oplossingen op basis van financiële en organisatorische haalbaarheid en duurzaamheid;
- presenteren van verschillende oplossingen.

Te denken valt aan:

- *adviseren over het uitbreiden van offline- naar onlineverkoopkanalen of andersom;*
- *adviseren over samenwerking met andere bedrijven om de verkoop te stimuleren;*
- *adviseren over het inzetten van influencermarketing naar aanleiding van een SWOT-analyse.*

Eindterm 16 – Adviseren over een proces

Doelzin: De leerling adviseert over een bedrijfsondersteunend proces.

Het gaat hierbij om:

- genereren van ideeën op basis van doelstelling en behoeftenonderzoek;
- omzetten van ideeën naar oplossingen op basis van zelf uitgevoerd marktonderzoek;
- beoordelen van oplossingen op basis van financiële en organisatorische haalbaarheid;
- presenteren van verschillende oplossingen.

Te denken valt aan:

- *adviseren over passende subsidies die aangevraagd kunnen worden voor duurzaam ondernemen;*
- *adviseren over het werven van nieuwe personeelsleden;*
- *adviseren over het optimaliseren van logistieke processen binnen een magazijn;*
- *adviseren over het effectiever afhandelen van administratieve of secretariële werkzaamheden.*

Eindterm 17 – Organiseren van een activiteit

Doelzin: De leerling organiseert een activiteit die past bij de bedrijfsdoelstelling.

Het gaat hierbij om:

- inventariseren van de doelstelling aan de hand van een doelgroepenonderzoek;
- selecteren van een activiteit die past bij de doelstelling en de doelgroep;
- opstellen van een financieel plan;
- opstellen van een draaiboek, rekening houdend met wet- en regelgeving;
- uitvoeren van de activiteit.

Te denken valt aan:

- *organiseren van een spelletjesmiddag voor een speelgoedwinkel;*
- *organiseren van een modeshow voor een kledingwinkel;*
- *organiseren van een voetbaltoernooi voor een voetbalvereniging;*
- *organiseren van een kerstmarkt voor een school;*
- *organiseren en bereiden van een lunch voor vrijwilligers van de voedselbank.*